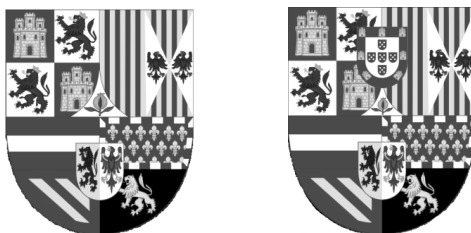

Doornikse variant van het koninklijk wapen van Filips II

Het koninklijk wapen van Spanje op de Doornikse munten, geslagen tussen 1585 en 1594, vertoont een specifieke variant die verschillend is van alle andere muntateliers in de Zuidelijke Nederlanden en Spanje. Enkel een halve gouden reaal, geslagen voor Henegouwen te Bergen (1585-1587), vertoont dezelfde variant van het koninklijk wapen van Spanje.

Koninklijk wapen van Spanje zonder en met wapen van Portugal

In 1580 bezette Filips II Portugal en met de ordonnantie van 20 oktober 1585 werd op de munten verplicht het wapen van Portugal toe te voegen aan het koninklijk wapen van Spanje. Het is duidelijk dat deze variant tot stand is gekomen na deze wijziging. Mogelijk kunnen onderliggende gegevens een vermoeden van het hoe en waarom van deze variant verduidelijken.

type 0

type 1

type 2

Het koninklijk wapen van Filips II op zijn munten in de Zuidelijke Nederlanden was van het type 0 totdat per ordonnantie van 20 oktober 1585 de verplichting kwam om het schild van Portugal toe te voegen waarbij type 0 naar type 1 overging. Voor deze laatste munten met het schildje van Portugal (type 1) in het koninklijk wapen, geslagen vanaf 1585, is te Doornik de plaats van het schild van Granada verplaatst naar onderaan in het eerste

kwartier (type 2) en dit in de periode 1585-1594. Want vanaf 1594 werd te Doornik het normale type 1 gebruikt bij de halve Filipsdaalder. Te Doornik waren de halve Filipsdaalders in de periode 1594-1599 de enige munten die geslagen werden met het koninklijk wapen als beeldenaar.

Het type 2 komt systematisch voor op alle munten met koninklijk wapen die in Doornik zijn geslagen van 1585 tot en met 1593: de gouden reaal (1590-1600), de halve reaal (1590-1600), de gouden kroon (1588 en 1589), de hele (1586-1593), halve (1586-1593) en vijfde (1586-1590) Filipsdaalder. In het Doornikse atelier werden er wel eens stempels omgewisseld: een gouden kroon (type 1) van 1586 en een halve Filipsdaalder (type 1) van 1586, vijfde Filipsdaalders (type 2) met de jaartallen 1583 en 1584. Waarschijnlijk is het type 2 gesneden vanaf 1585 of 1586 en zeker vanaf 1586 werden er zulke munten geslagen. Opmerkelijk is dat voor het atelier van Bergen (Henegouwen) slechts één munttype is gekend die dezelfde variant draagt, een halve gouden reaal zonder jaartal. Misschien begon het daar?

Onrust onder Filips II

In de Nederlanden was er onder het bewind van Filips II een woelige periode. De financiële lasten en strenge religieuze verplichtingen (tegen het protestantisme) die door Filips II werden opgelegd aan de Nederlanden waren niet houdbaar en leidde tot een opstandig bestuur van zowel de Staten-Generaal, de gewesten en de steden. Deze in 1566 begonnen onenigheid zou leiden tot de Tachtigjarige Oorlog.

Voor de periode van Filips II bestaan er twee reeksen van munten door verschillende bestuurlijke overheden uitgeven: enerzijds de ‘koninklijke munten’ die door Filips II werden uitgegeven, en anderzijds de munten van de opstandige partijen die op initiatief zoals de Staten-Generaal, de gewesten en de steden werden uitgegeven. De ‘koninklijke munten’ waren gebaseerd op de reaal en de Filipsdaalder gedurende de volledige regeringsperiode (1556-1598). Deze reeks werd tweemaal onderbroken. In 1567-1571 door een koninklijk initiatief en daardoor de integratie van het monetair systeem van de Nederlanden met dit van de Rooms Duitse Rijk: de emissie van de gulden en de Bourgondische kruisdaalder. In de periode 1573-1585 werden er door de opstandelingen initiatieven genomen die afweken van de koninklijke muntslag terwijl de niet-opstandige gebieden trouw bleven aan de koninklijke muntslag. Op 26 juli 1581 werd door de noordelijke provincies het Plakkaat van Verlatinghe ondertekend waarin Filips II definitief zijn macht werd ontnomen. Het zou nog tot 1648 duren voordat het Spaanse koninkrijk de nieuw gevormde Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zou erkennen.

De opstand tegen het Spaans gezag, die in 1572 in Holland en Zeeland was uitgebroken, leidde er tot een eigen sterk winstgevend aanmunting ten bate van de oorlogskas: eerst werd de waarde van de circulerende goud- en zilverstukken met 15 % verhoogd door het instempelen van het wapen van deze provincies (1573), en vervolgens werd op eigen initiatief koperen pasmunt (1573) en de overgewaardeerde leeuwendaalder (1575) uitgegeven.

Na de uitroeping van het staatsbankroet van Spanje in 1575 gingen de Spaanse soldaten aan het muiten, gekend als Spaanse furie, met de ineenstorting van het koninklijk gezag als gevolg. De Pacificatie van Gent (1576) herstelde de eenheid van de Nederlanden en veralgemeende de opstand. De Staten-Generaal verordende daarop in 1577 voor alle gewesten de productie van nieuwe zogenaamde ‘Statenmunten’, die eveneens sterk overgewaardeerd waren. De fel verhoogde winstmarges en het ontbreken van een sterk centraal gezag maakte dat veel muntateliers voor het eerst of opnieuw werden geopend. Wegens de overwaardering werden de Statenmunten in de omliggende landen geweigerd en vanaf 1580 gingen de opstandelingen noodgedwongen over tot de terugkeer van de munttypes van de eerste emissie op basis van de gouden reaal en de Filipsdaalder.

Hoe en waarom van de variant type 2?

Tijdens de beginperiode van Filips II was het zeer onrustig in Doornik en omgeving en werden er geen munten geslagen in dit atelier. Door de beslissing van de Staten-Generaal om zelf Statenmunten te slaan, de ordonnantie van de Staten-Generaal van 10 februari 1577, werd een muntatelier geopend te Bergen (Henegouwen) in oktober 1576 onder de leiding van muntmeester Simon de Malines. Simon zou in 1578 worden benoemd als muntmeester van Doornik en een groot deel van deze muntactiviteit verhuisde van Bergen naar Doornik. Doornik had immers een belangrijker commercieel centrum waardoor het aanschaffen van muntmateriaal gemakkelijker was. Het atelier van Bergen zou trouwens in 1587 definitief sluiten. De Statenmunten werden te Bergen geslagen van 1577-1580 en te Doornik van 1578-1579. Te Doornik werd reeds vanaf 1580 beslist tot de terugkeer naar koninklijke munttypes van de eerste emissie: reaal, Filipsdaalder en onderverdelingen. Of dergelijke munten zijn geslagen is twijfelachtig daar Doornik werd belegerd door Alexander Farnese en begaf op 30 november 1581. Hierna werden opnieuw de koninklijke munten geslagen. Simon de Malines overleed in 1582 en werd opgevolgd door Jacques de Surhon die tot 1600 muntmeester zou blijven.

De variant type 2 is een 'graveerfout' die blijkbaar bij de lokale instructie hoorde en steeds werd herhaald. Zou de stempelsnijder hiervoor verantwoordelijk kunnen zijn?

De stempelsnijders in Doornik waren Jérôme de Henault (1583-1595) en daarna Jacques vander Heyden (1595-1597). In 1583 is de nieuwe stempelsnijder Jérôme Henault aangetreden die mogelijk verantwoordelijk is voor deze afwijking van het gangbare type 2. Jérôme Henault werd als stempelsnijder opgevolgd door Jacques vander Heyden in 1595. Dit jaartal ligt zeer dicht in de omgeving zodat ook het koninklijk schild type 1 voorkomt op de halve Filipsdaalder (1594-1599).

Laat ons niet vergeten dat het gebruikelijk was om oude stempels in het nieuwe jaar even verder te gebruiken waardoor een nieuwe keerzijdestempel kan gebruikt zijn met een voorzijdestempel van een vorig jaar. **Opmerkelijk is dat deze arbeidsperioden van de stempelsnijders vrij goed aansluiten met de genoemde emissies van type 1 en type 2.**

Zouden alle stempels van type 2 onder Jérôme de Henault vallen?

Waarom heeft Jacques vander Heyden type 2 niet verdergezet? Kwam hij van een ander atelier?

Is de stempel van type 2 in Bergen van de hand van Jérôme de Henault?

Moge verdere opzoekingen hier een antwoord op brengen.

Hugo Vanhoudt